

Mróz M. **Kotolicyzm na pograniczu: Kościół katolicki wobec kwestii ukraińskiej i białoruskiej w Polsce w latach 1918-1925.** Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003. 311 s.

Мруз М. **Каталіцызм на памежжы: Каталіцкая царква і ўкраінскае і беларускае пытанні ў Польшчы ў 1918-1925 гг.** Торунь: Выдавецтва Адама Маршалека, 2003. 311 с

Аўтар манаграфіі - польскі гісторык М. Мруз, нарадзіўся ў 1960 г., абараніў у 1996 г. доктарскую дысертацыю на суісканне ступені хабілітаванага доктара ў галіне гістарычных навук аб палітыцы Ватыкана адносна Расіі,

Польшчы і Украіны і рэлігійных праблемах ва Усходняй Еўропе ў 1917-1926 гг. Працуе ў Польскай дыпламатычнай школе і Акадэміі Палоніі ў Чанстахове. Рэцэнзуемая кніга з'яўляецца першай спробай у навуковай літаратуры ўсебаковага даследавання складаных нацыянальна-рэлігійных праблем на ўсходніх тэрыторыях («усходніх крэсах») Польшчы ў 1918-1925 гг. Адраджэнне польскай дзяржавы ў яе шматнацыянальнай і шматканфесіянальнай формах запатрабавала ўрэгулявання і ўстанавлення нармальнага адносін паміж пануючай рымска-каталіцкай царквой і ўкраінскай і беларускай меншасцямі, якія былі прадстаўлены праваслаўнай, каталіцкай і уніяцкай канфесіямі. Вырашэнне гэтых важных задач складае канву аўтарскіх пошукаў для адрознення на пытанне: ці садзейнічала падтрымка каталіцкай царквы інтэграцыйным (асіміляцыйным) працэсам на ўсходніх крэсах ці, наадварот, гэта выклікала паглыбленне антаганізмаў і ажыўленне нацыянальна-рэлігійнага сепаратызму. Тэматыка кнігі ахоплівае таксама рэлігійныя аспекты, звязаныя з місіянерскімі намаганнямі каталіцызму адносна праваслаўя ў Польшчы і Расіі і нацыянальнымі канфліктамі сярод каталіцкай царквы на ўсходніх крэсах. Даследаванне прадстаўлена на фоне спецыфічнага каларыту усходняга памежжа Польшчы, якое было месцам сустрэчы і ўзаемага пранікнення розных культур, веравызнанняў і нацыянальных традыцый, дзе захаваліся рэлікты агульнай свядомасці супольнага жыцця многіх народаў Рэчы Паспалітай. Асобна разгледжаны і пытанне аб нацыянальна-рэлігійнай палітыцы польскага ўрада ў яе міжнародным кантэксте, і спрэчка вакол разумення польскіх нацыянальных інтарэсаў у нацыянальна-рэлігійнай сферы.

Каталіцкая царква паўстала ў пачатку працэсу адбудовы польскай дзяржавы перад неабходнасцю вырашэння многіх важных грамадскіх і агульнарэлігійных задач, сярод якіх на першым месцы былі пытанні адносін дзяржавы і іншымі канфесіямі. Сярод нацыянальных праблем усходніх крэсаў дамінавалі ўкраінскае і беларускае пытанні, якія ў рэлігійнай сферы былі прадстаўлены каталіцкай царквой лацінскага і грэка-каталіцкага (уніяцкага) абрадаў і праваслаўнай царквой. Гэтыя пытанні аўтар звязвае з палітычнай сферай, дзе яны перапляталіся з канфліктамі на фоне незалежных і тэрытарыяльных патрабаванняў украінцаў і беларусаў і з набіраючымі моц нацыянальнымі рухамі, часта абцяжаранымі, на думку аўтара, «нацыяналістычнымі элементамі». Галоўнымі тэмамі кнігі з'яўляюцца адносіны рымска-каталіцкай царквы з унятамі ці грэка-каталікамі (большасць з якіх была прадстаўлена ўкраінцамі) і іх уплыў на адносіны з праваслаўнай царквой, што разглядаецца ў шырокім кантэксте палітыкі польскага ўрада адносна славянскіх меншасцей.

Храналагічна межы працы ахопліваюць час ад адраджэння незалежнай Польшчы ў 1918 г. да падпісання канкардату ў 1925 г., які спрыяў вырашэнню некаторых рэлігійных пытанняў усходняга памежжа і стварыў для рымска-каталіцкай царквы палітыка-прававыя магчымасці рэалізацыі ўласных ініцыятыў

у нацыянальна-рэлігійнай сферы. Манаграфія М. Мруза абапіраецца на арыгінальныя і маладаступныя польскія і замежныя архіўныя матэрыялы як свецкай, так і царкоўнай прыналежнасці. Найважнейшымі сярод іх можна лічыць зборы дзяцэзіяльнага архіва ў Седльцах і архіва Ватыкана. Вывучаны таксама дакументы з Архіва актаў новых і былога архіва ЦК ПАРП у Варшаве, іншыя польскія архівы і публікацыі дакументаў. Выкарыстана перапіска віленскага епіскапа Е. Матулевіча з папскім нунцыем А. Рацыем, які з 1922 г. стаў Папам Рымскім Піем XI, працы мінскага епіскапа З. Лазінскага, іншых духоўных прадстаўнікоў, якія дзейнічалі на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Сярод беларускіх даследчыкаў аўтар спасылкаецца на публікацыі Я. Мараша і А. Станкевіча.

Асобная глава прысвечана барацьбе беларусаў-каталікоў у Польшчы за сваё нацыянальнае і рэлігійнае раўнапраўе. Аналізуюцца генезіс польска-беларускага канфлікту ў асяроддзі каталіцкай царквы на паўночна-ўсходніх крэсах Польшчы, дзейнасць епіскапа Е. Матулевіча ў інтарэсах беларусаў-каталікоў і прычыны яго адхілення з пасады, праблема беларускай мовы ў каталіцкай царкве, праект утварэння Беларускага епіскапства ў Мінску, нацыянальныя аспекты ў дыскусіі аб тэрытарыяльным размежаванні Віленскай дзяцэзіі. Беларускае праблематыка закранаецца ў іншых раздзелах кнігі, дзе гаворка ідзе пра здольнасць польскага епіскапата да нацыянальна-тэрытарыяльнага ўрэгулявання на ўсходзе, рыжскага міру, пазіцыі і погляды епіскапа Е. Матулевіча адносна дзяржаўнай прыналежнасці Віленшчыны, украінізацыю і беларусізацыю праваслаўнага набажэнства ў Польшчы і іншых месцах. Сярод беларусаў-каталікоў Польшчы праявілася моцная тэндэнцыя надання нацыянальнага характэру свайму рэлігійнаму жыццю. На гэтай падставе ў Віленскай дзяцэзіі ўзнік зацяжны ўнутрыцаркоўны канфлікт з польскім духавенствам, які імкнуўся пераадолець епіскап Е. Матулевіч, але не здолеў гэтага зрабіць і быў вымушаны пакінуць сваю пасаду пад уціскам мясцовай каталіцкай іерархіі і польскай грамадскай думкі. Грунтоўная, наватарская манаграфія польскага гісторыка М. Мруза стварае добры ўзор і далейшы стымул для беларускіх навукоўцаў у даследаванні складаных праблем нацыянальна-рэлігійных адносін усходняга памежжа Другой Рэчы Паспалітай, у тым ліку на-цыянальнага і рэлігійнага жыцця беларусаў у польскай дзяржаве.

У.В. Снапкоўскі,

доктар гістарычных навук,
прафесар кафедры міжнародных адносін